

מקומי, נחשל, הנו אי־כאן

שלושה שירים

מאנגלית (הודו): גלעד יעקובסון

נסים יחזקאל (Nissim Ezekiel) נולד במומבאי שבהודו בשנת 1924 ונפטר בה ב־2004. משפחתו שייכת לקהילת בני ישראל, שמוצאה מכפרי החוף של מדינת מהאראשטרה. בני הקהילה השתייכו לקסטת עוצרי שמן השומשום, ה־Shanivar Teli — 'עוצרי השמן של יום השבת' בשפת המדינה, מְרַאֲתִי — על שם יום המנוחה שעליו שמרו. משפחתו של יחזקאל הייתה ליברלית והתרחקה מעט מחיי הקהילה היהודית. אביו היה מרצה בקולג' מקומי ואמו הייתה מנהלת בית ספר, ויחזקאל זכה לחינוך מערבי בבתי הספר הקתוליים של מומבאי. לאחר שסיים תואר ראשון באנגלית באוניברסיטת מומבאי, נסע ללמוד פילוסופיה ב־Birkbeck College שבלונדון, שם חווה משבר עמוק של בדידות ושל זהות תלושה. עם סיום לימודיו הוא שב למומבאי שבה המשיך לחיות עד סוף חייו, מתוך בחירה לחיות כהודי בהודו, גם אם היה מודע לזרות שתלווה אותו באשר ילך. דואליות זו אפשרה לו להיות שופרה של ביקורת אוהבת, דבר שבא לידי ביטוי ברבים משיריו.

דואליות זו אפשרה לו להיות שופרה של ביקורת אוהבת, דבר שבא לידי ביטוי ברבים משיריו וגם בתגובתו המפורסמת (לפחות בהודו) ליומן המסע הביקורתי של נאיפול מ־1964, *An Area of Darkness*. ראוי לצטט פסקה ממאמר זה, שחושף באופן רהוט וישיר את הצד המוסרי שבבחירות שלו: "היכוח שלי עם מר נאיפול, ..., אינו בשל השיפוט לחומרה אותו הוא מבטא בלהט כה רב. היכוח שלי הוא סביב העובדה שלעתים כה קרובות מביע מר נאיפול חוסר מעורבות ואדישות. הוא כותב באופן בלעדי מנקודת המבט של הדילמה האישית שלו, של הניכור הרגשי שהוא חש כלפי הרקע המעורב שלו (נאיפול הוא יליד טרינידאד, בן למשפחה ממוצא הודי־ברהמיני שהתרחקה מהמסורת ומהתרבות ההודית — ג.י.), של בחירותיו ובריוחותיו. רגש כזה אינו אוניברסלי, אפילו לא נפוץ, זוהי בחירה שאינה זמינה לכולם, הבריחה עבור הרוב היא אינה מהקהילה אלא לתוכה. לשכוח זאת משמעו להיות סובייקטיבי לחלוטין, מתחסד לחלוטין, לחשוב אך ורק על הציפיות ועל אי הנחת שלך עצמך. לו רק יכול היה מר נאיפול להבין עד כמה לחלוטין בלתי סבירה גישה זו!" (Naipul's India and Mine, Nissim Ezekiel, 1976).

יחזקאל כתב שירה עוד בהיותו בתיכון, והמשיך בכתיבה עד שחלה באלצהיימר. הוא היה מרצה ועמד בראש המחלקה לאנגלית בקולג' מית'יבאי במומבאי, ואף היה מרצה אורח באוניברסיטאות באנגליה ובארה"ב (שם התנסה ב־LSD בשנות השישים). בנוסף לשירה, כתב יחזקאל גם פרוזה ומחזות ועבד כשדרן רדיו. הוא נחשב לאחד מגדולי המשוררים ההודיים בשפה האנגלית.

שיריו של יחזקאל מושרשים בעירו. חלקם עוסקים ישירות בהיות בתווך: בין השפה האנגלית לבין השפות ההודיות, בין התרבות היהודית או המערבית לבין התרבות ההינדית, בין המשקוף לבין השותף במהלך החיים. אך שירתו גם אישית מאוד, ועוסקת בחברות, באהבה ובמין, בפילוסופיה ובהסתכלות מפוכחת על חיים שאין בהם שלמות. יחזקאל כתב שני מחזורי שירים הראויים לציון: מחזור השירים המאוחר Latter-Day Psalms שמקיים שיח פורה עם מזמורי תהלים, ושירי ה־Very Indian Poems in Indian English ההומוריסטיים, ששניים מהם תורגמו על ידי דן דאור ("משתה לאדם בודד").

השירים שתורגמו כאן הם מבחר קטן, המקיף תקופת כתיבה ממושכת (1952-1982). סגנון הכתיבה של יחזקאל עבר שינויים רבים, והוא חש בנוח הן בכתיבה ממושקלת ופורמלית (כמו ב"רקע, כלאחר יד") והן בחריזה חופשית (כמו בשאר השירים המובאים כאן). לקוראי האנגלית, אוסף של מכלול שירתו פורסם על ידי Oxford University Press, India תחת הכותר Collected Poems, ואנו מודים להוצאה על שאפשרה לנו להביא בפניכם את התרגומים.

ג"י

שיר מיעוט

בחדרי, אני מדבר אל אורחי הבלתי־נראים: הם אינם מתוכחים, רק מחכים	אין זו המיתולוגיה או מנהגי הנשואין שעליה להכיר,
עד אשר אתש, אז הם חומקים בפנים חתומות.	זו הנכונות לעבר בקוף המחט אל שכחה עצמית.
אין בידי האמצעים לשנוי אורחותיהם הידידותיות אף שאת אליהם אני אהב.	האורחים עוזבים, מאכזבים; לעולם לא יסכימו לנטש את המנטרות שלהם, ישנות כחדשות.
השפה, למעשה, היא זו שמפרידה, שאר הדברים משתפים. מצד שני,	ואתה, יתום חסר נחת של זכרונות גזעם, רק
כלם מבינים את אמא תרזה: אורחיה מתים בזרועותיה לעיני כל.	מעדן מרחוק את שיטות התצפית בעוד העיר בוערת.

(מתוך: Latter-Day Psalms, 1982)

ליל העקרב

אני זוכר את הלילה שבו אמי
נעקצה בידי עקרב. עשור שעות
של גשם עקש דחקו בו
לזחל אל מתחת שק ארו.
בהפרדו מארסו – הבזק
זנב שטני בחדר החשוך –
הוא הסתכן שוב בגשם.
בני הכפר הגיעו כנחילי זבובים
וזמזמו את שם האל מאה פעמים
כדי לשתק את השטן.
בנרות ובעששיות
מטילי צלליות עקרב ענקיות
על הקירות צרובי השמש
הם בקושו ולא מצאוהו.
הם נקשו בלשונם.
עם כל תנועה של העקרב
נע ארסו בדמה של אמה, הם אמרו.
יהי רצון שישקט, הם אמרו.
יהי רצון שכל חטאי לידתך הקודמת
ישורפו הלילה, הם אמרו.
יהי רצון שסבלך יפחית
את ביש לידתך הבאה, הם אמרו.
יהי רצון שסך הרשע
השקול במאזני עולם לא-אמתי זה
אל מול סך הטוב
יצטמק דרך כאבה.

יהי רצון שהרעל יחטא את בשרך
בשר התשוקה, ואת רוח השאפתנות שבה,
הם אמרו, בישכם מסביב
על הרצפה עם אמי במרכז,
ושלות ההבנה על פני כלם.
עוד נרות, עוד עששיות, שכנים נוספים,
עוד חרקים, והגשם הבלתי פוסק.
אמי התפתלה כה וכה
גונחת על המחצלת.
אבי, סקפטי, רציונליסט,
מנסה כל קללה וברכה,
אבקה, תערבתי, עשב וכן כלאים.
הוא אף יצק מעט פרפין
על הבהן הנשוכה וקרב אליה גפרור.
הבטתי בלהבה נזונה מאמי.
הבטתי בקדוש מבצע את פלחניו
כדי לאלף את הרעל בלחשיו.
אחרי עשרים שעות
קהה עקצו.
אמי אמרה רק:
תודה לאל שהעקרב בחר בי
וחשף את ילדי.

(מתוך: The Exact Name, 1965)

רקע, כלאחר יד

1.

משורר-פרחח-ליצן נולד,
דרדק מבהל שלא אכל
ולא ישן, שלדו מדלדל.
עפיפונים הוא לא העיף
וכובעו סרב לסבב.

2.

עשרים ושנים: זמן לנדד.
ראשית, החלט, ואז ידיד
שיממן את הנסיעה.
פילוסופיה עני ושירה,
שלשה חולקים יחדו מרתף.

חנות קתולי הענק לי,
שודד יהודי בין הזאבים.
אמרו – רצחתי את משיחם,
נתן לי אז פרס הכתובים.*
ספורטאי מסלם אגרף אזני.

בכל, מחשבת מרורים.
כך על ספון אני-משא
אנגלית נושאת אמל"ח צרפת
אל הדו-סין, מקרצף ספון,
לומד שוב בביתי לצחק.

גדלתי בחרדת גיסות
של נערים הינדים כחושים,
תמיד שגו ביחסות
וסבילותם דחתה אותי.
שלפתי יום אחד ספין.

הביתיות – איך בה לחוש
אחרי כל הספרים, אבל
מה כבר ראיתי מלבדי
רגזי? ההינדים הם כלם
כאלה, התעקש אבי,

בבית בליל ששי תפלות
נאמרו. דעכו אז ערכי,
שמעם של זן ויוגה בא.
האוכל, אולי, להיות רב-מג? **
מרב חפוש הכל חמק

* פרס הכתובים: Scripture Prize. פרס הניתן לתלמיד על בקיאות בכתבי הקודש הנוצרים (הברית החדשה).

** במקור: rabbi-saint. התרגום המילולי של saint לקדוש או צדיק מאבד את המתח שיש במקור בין הרב היהודי לדמות הקדוש בדתות האחרות שסובבות את נסים יחזקאל המתבגר: הנצרות הקתולית, הדת ההינדית וזן-בודהיזם, אותו הוא מכיר מקריאה.

כְּשִׁמִּישָׁהוּ מְדַבֵּר בְּקוֹל,
או כְּשֶׁטֶן נוֹקֵשׁ בְּדִלֶת.
כַּחֲכוּחַ וְרֵק, זִמְזוּם תְּמִידִי.
לָרֶעַ מְכַל כְּנוֹנֵתִי. הֵת־
חֲתַנְתִּי, הֶעֱסַקְתִּי, הִטְפַּשְׁתִּי.

נוֹף הָדוּ מְסֻנָּר עֵינִי.
הִפְכָּתִי חֶלֶק מְכֻלּוֹ
זֶה שֶׁנִּצְפָּה בְּעֵינֵי זָרִים.
אוֹמְרִים הֵם שֶׁאֲנִי מִיָּחָד,
בְּדַבְרֵיהֶם יֵשׁ הַפְּרוּזָה.

עֲתָה כְּשֶׁנִּסְיוֹנִי נִחְרוֹ
הַכֵּל שִׁיר־שְׁעוֹד־יִיחָרוֹ.
בֵּין קִסְטוֹת, אֲבוֹתִי הָיוּ
זָרִים עוֹצְרִים זָרְעִים לְפֶתֶ*
(הַשּׁוֹר סִבֵּב עֵינָיו כְּסוּיוֹת).

קִבְלָתִּי עַל עֲצָמֵי כַּעַת.
הִנֵּה: לְהִשָּׁאֵר אִי־כָאֵן,
כְּפִי שֶׁאַחֵר יִתֵּן עֲצָמוֹ
לְשֵׁם אִי־שֵׁם רַחוּק, נִחָשֶׁל.
מִקּוֹמִי, נִחָשֶׁל, הֵנוּ אִי־כָאֵן.

(מתוך: Hymns in Darkness, 1976)

3.

אֶחָד מֵהֶם לָחֵם, לָמֶד,
קָצִין נוֹשֵׂא נֶשֶׁק אֲנִגְלִי.
סִפֵּר לְאָבִי זְעוּת קְרִבּוֹת
מִלְחָמַת בּוֹר. חֲלֵמָתִי שֶׁ־
גְּבָרִים עֲזִים קִשְּׁרוּ גִפִּי.

אפילוג
(מתוך "משהו לשאוף אליו")

מֵאֲזוּ חֵלוֹם הִפָּךְ מְלִים.
עוֹד לֹא יִדְעָתִי בְּגִידָתִי
שִׁירִים נוֹלָדוּ, שְׁמִמְטָתִי
לְפִיתַת דְּבָרִים, מִתַּת־עוֹלָם.
אֵת זֹאת שְׁנִית כֶּבֶד לֹא אֶסְבֵּל.

בְּאִוִּיר הַפֶּתוּחַ
כְּשֶׁאֶעֱמִד בְּמִקְוָמִי
וְאֶנְצֵל כְּרָאוֹי,
כְּשֶׁאֶהֱיָה שׁוֹב צָעִיר
וְאֶנּוֹשִׁי עַד לְשָׂדֵי,
יִהְיֶה זֶה אֲזִי יוֹתֵר מִמִּשְׁחָק
שֶׁל שִׁירָה וּתְפִלָּה,
יִהְיוּ אֵלֶּה הַחַיִּים עֲצָמָם
שָׂרִים לְאִוִּיר,
אֲחָדוֹת מְתַקֶּנֶת
בְּאִוִּיר הַפֶּתוּחַ.

מִבֵּית סִבִּיבִי, מְנִסָּה לְנִסָּח
נִקְדַּת מִבְּט פְּשׁוּטָה יוֹתֵר:
חֶכֶם שׁוֹרֵד וּמִשְׁחָק
אֵת הַשּׁוּטָה, כְּדִי לְנַצֵּל
הַסֵּעַר שֶׁמִּלְבֵּר וּמִלְגּוֹ.

(מתוך: A Time to Change, 1952)

* עדת 'בני ישראל' בהודו היו ידועים ככת של עוצרי שמן שומשום. השורר שענינו כסויות עוזר לסובב את הממל כדי לרסק את זרעי השומשום.